

Голові спеціалізованої вченої ради ДФ 26.454.001
в Інституті проблем виховання НАПН України
доктору педагогічних наук,
професору Комаровській О.А.

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Безкоровайної Ольги Володимирівни
на дисертаційну роботу **Тіщенко Анастасії Валеріївни «Виховання
іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних
спеціальностей у закладах вищої освіти»**,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 011
Освітні, педагогічні науки,
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

**Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами
відповідних галузей науки.**

З урахуванням тенденцій глобалізації та процесів інтеграції України в європейський освітній простір своєчасність і необхідність дисертаційного дослідження Тіщенко Анастасії Валеріївни не викликає сумніву.

У рецензованій дисертаційній роботі ставиться акцент на розвиток особистості в гармонії із загальнолюдською і національною культурою, чим обумовлений лінгвосоціокультурологічний підхід до змісту виховання у навчанні іноземним мовам. Тому авторка окреслює і доводить на прикладах зіставлення цінностей рідної культури з цінностями іншомовних культур, приймання їх і ефективно спілкування тощо, розкриваючи виховний потенціал у формуванні професійно орієнтованого іншомовного освітньо-виховного середовища в умовах університету.

Авторкою встановлено тісний взаємозв'язок у навчанні дисципліни «Іноземна мова» (англійська) для здобувачів вищої освіти філологічних спеціальностей гуманітарної галузі наук як інструменту міжкультурної комунікації та її великим виховним потенціалом, а також використанням в освітньому процесі сучасних інформаційних технологій у мережі Інтернет

(Smart-технологій), максимально наближених до природних комунікативних умов.

Дисертантка досить переконливо аргументує свій науковий пошук аналізом актуальності поставленої проблеми, наявністю суперечностей і недостатнім рівнем її вивчення в професійно-педагогічному плані та зробленості змістово-методичного забезпечення.

Важливо зазначити, що дисертаційне дослідження є складником науково-дослідної теми кафедри германської філології та перекладу «Інтерференція в процесі перекладу у сфері міжкультурної професійної комунікації» (державний реєстраційний номер: 0118U003997) та науково-дослідної теми кафедри іноземних мов «Концептуально-технологічні засади формування професійної комунікативної мобільності студентів в кроскультурній взаємодії» (державний реєстраційний номер: 0118U003973) філологічного факультету Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського.

Також дослідження є складником науково-дослідної теми Лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання інституту проблем виховання «Формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх закладах» (0117U000169).

З огляду на зазначене тема наукового пошуку Тіщенко Анастасії Валеріївни «Виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти» є своєчасною та актуальною в сучасних умовах формування освітнього процесу закладів вищої освіти.

Найбільш значущі результати дослідження.

Оцінюючи найважливіші результати дисертаційного дослідження Тіщенко А.В., варто вказати на такі, що мають вагому наукову новизну.

По-перше, заслуговує уваги здійснене теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка організаційно-педагогічних умов, які

забезпечують ефективність моделі виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей ЗВО.

По-друге, важливим у теоретичному та прикладному аспектах є уточнення сутності понять *«іншомовна комунікативна культура»*, *«виховання іншомовної комунікативної культури особистості»*, *«іншомовна комунікативна компетентність»*; структурних компонентів дослідницької проблеми; критеріїв, показників та рівнів вихованості іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей закладів вищої освіти.

По-третє, на основі аналізу та узагальнення довідково-енциклопедичної, наукової, навчально-методичної й інструктивно-методичної літератури подальшого розвитку набули діагностичний інструментарій визначення рівнів вихованості іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей закладів вищої освіти; використання активних форм і методів навчання і виховання, проблемних ситуацій, комунікативних вправ, що заохочують студентів, залучають їх до активної суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Нові факти, одержані здобувачем.

На основі загального вивчення дисертаційної роботи можна стверджувати, що наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що в ньому вперше схарактеризовано особливості виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено модель виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти, що містить цільовий, теоретичний, концептуальний, змістовий, процесуальний, визначальний та результативний аспекти; розроблено методичне забезпечення процесу виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у ЗВО (*«Інтерактивний курс іноземної мови (англійська)»*) для студентів філологічних спеціальностей гуманітарної галузі наук.

Таким чином, завдяки обраному підходу зазначене дослідження вигідно вирізняється серед іноземних і українських наукових праць з цієї галузі тим, що багатогранні проблеми виховання іншомовної комунікативної культури студентів розглянуті у широкому контексті взаємодії учасників освітнього процесу та її впливу на перебіг і керованість цього процесу у закладах вищої освіти України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість і достовірність основних наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної дослідження забезпечено коректним застосуванням методів і прийомів аналізу, за допомогою яких опрацьовано належний обсяг емпіричного матеріалу.

Усі узагальнення, зроблені авторкою, підкріплені достатнім фактичним та дослідницьким матеріалом; загальні висновки сформульовано чітко та переконливо.

Дослідницею використано достатньо широку джерельну базу (228 найменувань, із них 53 – іноземною мовою), що дозволило зробити відповідні узагальнення і висновки.

Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено у 17 одноосібних публікаціях, які повною мірою висвітлюють зміст дисертації, а також широко апробовано на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях, тренінгах, воркшопах, вебінарах, навчально-демонстративних сесіях та семінарах.

Значення для науки й практики отриманих наукових результатів.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає, насамперед, у розробці та впровадженні авторкою комплексного діагностичного інструментарію для визначення вихованості ІКК студентів гуманітарних спеціальностей ЗВО; організаційного та методичного забезпечення виховання ІКК здобувачів освіти; імплементації створеної програми навчального курсу: «Інтерактивний курс викладання іноземної мови» на

основі застосування SMART-технологій та SMART-інструментарію, які можуть бути використані у закладах вищої освіти.

Можливість використання основних положень дисертаційної роботи А.В. Тіщенко при викладанні низки педагогічних і гуманітарних дисциплін та спецкурсів, зокрема з проблем виховання, методики викладання іноземної мови, лінгвокультурології, етнолінгвістики, теорії міжкультурної комунікації тощо зумовлює *практичну цінність* роботи у закладах вищої освіти. Сформованою базою сервісного Smart-інструментарію можуть користуватися викладачі ЗВО України для організації дистанційного навчання та створення інтерактивних способів подачі матеріалу.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Миколаївського національного університету ім. В.О.Сухомлинського, Державного вищого навчального закладу Прикарпатський національного університету імені Василя Стефаника, Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, що підтверджується довідками, посилення на які міститься в додатках до дисертації.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Дисертаційна робота А.В. Тіщенко є структурованою, логічно побудованою та достатньо обґрунтованою. Дисертація представлена анотацією українською та англійською мовами, вступом, трьома розділами, висновками, списком використаних джерел і додатками.

Перший розділ – *«Теоретичні засади виховання іншомовної комунікативної культури студентів ЗВО»* – присвячений аналізу сутності та змістової структури педагогічного феномену «іншомовна комунікативна культура»; проаналізовано філософську, історико-педагогічну джерелознавчу літературу; уточнено поняттєво-категоріальний апарат дисертаційної роботи; встановлено особливості виховання іншомовної комунікативної культури; окреслено теоретичну та методологічну основу дослідницького пошуку.

Позитивної оцінки заслуговує представлений А.В. Тіщенко стан дослідженості проблеми. Використання міждисциплінарного підходу та

комплексного аналізу дало змогу розкрити погляди представників різних галузей наукового знання на ступінь розробленості проблеми; схарактеризувати поняттєво-категоріальний апарат дослідження.

Реалізація досліджуваної проблеми актуалізує питання пошуку дисертанткою важливих аспектів, а саме: *лінгвокраїнознавчого* (знання про культуру та історію країни, мова якої вивчається); *етичного* (доброчинне ставлення до іншої країни, культури, людей та мови, врахування інтересів інших при комунікації); *комунікативного* (знання норм вербальної і невербальної поведінки у рідній та іншомовній культурах) та *мовного* (граматичні, фонетичні та лексичні знання), які необхідно сформувані у студентів гуманітарних спеціальностей на засадах комунікативного, особистісно зорієнтованого, інтеграційного, синергетичного та лінгвокультурологічного підходів.

Вважаємо позитивним моментом проведення такого дослідження у рамках виконання другого завдання, оскільки його результати значно підсилюють аргументацію сформульованих авторкою суперечностей.

На підставі аналізу й узагальнення здобувачкою у процесі наукового дослідження уточнено сутність поняття «*іншомовна комунікативна культура*», яке розуміється авторкою як сукупність норм і правил, що регулюють спілкування людей у різних культурних контекстах і характеризується наявністю комунікативного ідеалу, толерантним ставленням до співрозмовника як до цінності, усвідомленням його індивідуальних особливостей, власних комунікативних здібностей та уміннями володіти комунікативною ситуацією.

Дисертаційна робота засвідчує вміння автора узагальнювати наукову інформацію та робити власні висновки.

У другому розділі – «*Організаційно-педагогічні засади процесу виховання іншомовної комунікативної культури студентів у освітньому процесі ЗВО*» – проаналізовано реальний стан вихованості іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у ЗВО, який

характеризується визначеністю відповідних критеріїв та їх показників, когнітивного, емоційно-ціннісного, поведінкового, взаємозв'язок яких у роботі чітко встановлений і всебічно обгрунтований.

Наведені теоретичні узагальнення щодо можливості спрямованого виховання іншомовної комунікативної культури студентів, його структури та змісту дали можливість розробити методичну основу оцінки готовності учасників освітнього процесу до оволодіння ІКК, запропонувати систему методик оцінювання, що дало змогу проводити якісну діагностику визначених показників критеріїв готовності до виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей.

У процесі дослідження авторкою використано сукупність діагностувальних методик та методів: анкетування, авторські анкети «Іншомовна комунікативна культура» і «Я розумію ІКК», методика визначення рівнів емоційно-ціннісного ставлення до ІК, діагностика комунікативної толерантності за допомогою методики В. Бойка, опитування за методикою А.Солодкої, тест для вивчення рівня комунікативного контролю М. Шнайдера, метод незакінчених речень, комунікативні ситуаційні вправи, розв'язання професійно-педагогічних ситуацій.

Вважаємо, що комплексне використання згаданих вище методів дослідження дало змогу дисертантці одержати більш достовірні результати діагностичного виміру щодо стану вихованості іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у ЗВО.

Заслуговує на окрему увагу модель виховання іншомовної комунікативної культури студентів у процесі вивчення іноземної мови, яка представлена взаємопов'язаними блоками (цільовий, теоретичний, концептуальний, змістовий, процесуальний, визначальний, результативний) та результатом її реалізації є підвищення рівня вихованості іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у ЗВО.

На основі вивчення теоретичних джерел та аналізу результатів діагностування дали змогу Тіщенко Анастасії Валеріївні обгрунтувати й

експериментально перевірити пріоритетні організаційно-педагогічні умови виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей ЗВО, а саме: впровадження особистісно-орієнтованого виховання іншомовної комунікативної культури; використання іноземної мови як інструменту міжкультурної комунікації; створення інноваційно-технологічного простору використання Smart-технологій для виховання іншомовної комунікативної культури.

Авторка з'ясувала особливості виховання студентів гуманітарних спеціальностей, зокрема виховання іншомовної комунікативної культури, виховний потенціал дисципліни «Іноземна мова», яка сприяє вихованню низки моральних цінностей особистості, таких, як толерантність, культури спілкування; ціннісного ставлення до себе та інших людей, поваги до культури, традицій, представників країни, мова якої вивчається; бажання вивчати іноземну мову задля міжкультурної взаємодії та партнерства.

У третьому розділі – *«Експериментальне дослідження процесу виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей ЗВО»* – реалізовано визначені організаційно-педагогічні умови; впроваджено в освітній процес ЗВО методичне забезпечення для виховання ІКК; обчислено результати формувального етапу експерименту, проаналізовано та обґрунтовано доцільність запропонованої дисертанткою концептуальної моделі і методів виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Вищезазначені організаційно-педагогічні умови стали основою для імплементації «Інтерактивного курсу іноземної мови (англійська)» для студентів філологічних спеціальностей гуманітарної галузі наук, в основу якого була покладена гуманістично-особистісно орієнтована парадигма освітньо-виховної діяльності.

Програма курсу передбачала використання *пізнавально-дослідницьких, методів зворотного зв'язку та інтерактивних методів* для студентів філологічних спеціальностей гуманітарної галузі наук, який є доступним на

освітній онлайн-платформі в мережі Інтернет; створення бази *сервісного Smart-інструментарію* для організації дистанційного навчання і створення інтерактивних способів подачі навчального матеріалу.

Особливої уваги у процесі формувального експерименту було приділено таким методам, як Скрайбінг, «Світове кафе (World café)», «Мета модель» (в адаптації А.Тіщенко), техніка «Скаффолдінг», «Пошук майбутнього», «Секондмент (Secondment)» в адаптації А. Тіщенко, «Синквейн», «Think-Tac-Toe Choice», РАФТ (RAFT) технологія, а також використання моделювання міжкультурних проблемних ситуацій, ситуативних вправ, рольових ігор, метод-кейсу (Case-study), побудованих на основі практичної сумісної свідомої суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача (викладання) і студента (учіння).

Науковому рівню відповідає практична зорієнтованість проведеного дослідження, логічно проведена експериментальна частина роботи, детально описано організацію та хід проведення експериментального дослідження. Про їх відповідність зокрема свідчить експертиза даних, проведених в експериментальних закладах вищої освіти. Положення, які покладені в основу змісту дисертації та її структуру, підкріплюються статистичними даними.

Заслуговує на позитивне супроводження результатів педагогічного експерименту ілюстративним матеріалом у вигляді таблиць, рисунків, діаграм, представлених у самому тексті дисертаційної роботи та в її додатках.

Вищесказане свідчить, що представлене дисертаційне дослідження є завершеним, а зроблені в ньому узагальнення та висновки – теоретично обґрунтовані.

Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях.

Основні положення і результати дисертаційного дослідження висвітлено у 18 наукових публікаціях, з яких: 1 монографія (колективна), 4 статті у наукових фахових виданнях України; 1 стаття у зарубіжному науковому виданні; 8 наукових праць у збірниках матеріалів науково-

практичних конференцій; 4 статті, які додатково відображують наукові результати дисертації.

Ідентичність змісту анотацій і основних положень дисертації.

Структурна побудова і зміст анотацій українською та англійською мовами ідентичні основним положенням дисертації.

Результати, які представлені на захист, узгоджуються з даними, отриманими під час дослідно-експериментальної роботи, і дають підстави стверджувати, що завдання й поставлена мета дисертаційного дослідження виконані. Про відповідність, зокрема, свідчить експертиза даних, проведених в експериментальних закладах вищої освіти різних областей України, зокрема Миколаївської, Івано-Франківської, Луганської.

Дискусійні положення та зауваження до змісту роботи.

Поряд з позитивною оцінкою дисертаційної роботи А.В. Тіщенко вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження і побажання дискусійного характеру:

1. У теоретичній частині дослідження бажано було б розширити методологічні засади, зокрема питання концепції діалогу культур (підрозділ 1.1). Відповідно у практичній частині дослідження представити аналіз і динаміку вихованості студентів засобами діалогу культур як важливого об'єктивного чинника досліджуваного явища.

2. Дослідження набуло б ще більшої наукової цінності, якби авторка здійснила порівняльний аналіз розвитку означеної проблеми та оформила в додатках методичні рекомендації, які, на наш погляд, виконували б важливу функцію узагальнення і трансляції позитивного зарубіжного досвіду в освіту України.

3. Зміст дисертації значно збагатився б, якби дослідниця більш широко розкрила відмінності реалізації моделі виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у ЗВО експериментальних закладів вищої освіти за їх регіональною ознакою.

4. Більш детального розкриття потребує питання щодо вивчення підготовленості викладачів академічних груп до виховання в студентів гуманітарних спеціальностей ЗВО іншомовної комунікативної культури. У дослідженні доцільно було б звернути увагу на те, які саме методи та методичні рекомендації можуть використовуватись у системі перепідготовки та підвищенні кваліфікації викладача вищої школи з питань виховання студентів ІКК.

5. Варто було б детальніше описати як переваги, так і недоліки, котрі виникали під час впровадження методичного забезпечення виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей в освітньо-виховний процес ЗВО.

6. Рукопис містить чимало матеріалу, який би слугував дисертантці для підготовки науково-методичного посібника.

Висловлені зауваження дещо знижують цілісність сприйняття, але не цінність самої роботи, мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження, на його головні теоретичні і практичні результати.

Загальний висновок

Аналіз змісту дисертації та публікацій А.В. Тіщенко дає підстави для висновку про те, що дослідження «Виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти» є завершеною, самостійною науковою роботою, що містить нові науково обґрунтовані результати, які дали змогу авторці здійснити комплексне вирішення важливої проблеми, яке полягало у вивченні теорії та практики виховання іншомовної комунікативної культури студентів ЗВО.

З огляду на актуальність теми, наукову новизну отриманих результатів та їхнє практичне значення дисертація «Виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти» відповідає вимогам науку МОН України № 40 від 21.01. 2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» (зі змінами),

Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), а її авторка Тіщенко Анастасія Валеріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри методики
викладання іноземних мов
Рівненського державного
гуманітарного університету

О.В. Безкоровайна

